

УРНИКСНЕ
Вікторія Володимирівна,
асистент кафедри економіки і
підприємництва
Білоцерківського державного
аграрного університету
(м. Біла Церква)

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ І ОПЛАТИ ПРАЦІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ (СЕРЕДИНА ХХ СТОЛІТТЯ)

У даній статті йдеться про удосконалення системи організації і оплати праці сільськогосподарських підприємств в Україні у середині ХХ століття та роль у цьому процесі наукового внеску І. Н. Романенка..

В данной статье речь идёт об усовершенствовании системы организации и оплаты труда сельскохозяйственных предприятий в Украине в середине ХХ столетия и о роли в этом процессе научного вклада И. Н. Романенка.

This article reports the farms organization work and employee's compensation in Ukraine in the middle of the ХХ century and also the role of I.N.Romanenko scientific work in this process..

Організаційними основами кожного підприємства є: вибір моделі, форм і систем оплати праці, забезпечення необхідного підвищення рівня заробітної плати при зменшенні її витрат на одиницю продукції, взаємозв'язок розмірів заробітної плати з обсягами та вартістю виробленої продукції, регулювання трудових відносин, вдосконалення нормування праці.

Увагу науковців і практиків завжди привертала способи активації трудової діяльності людини, що ґрунтуються на дослідженні питань організації та оплати праці з всебічним врахуванням та використанням історичного досвіду.

Питанню удосконалення системи організації і оплати праці сільськогосподарських підприємств в Україні було присвячено багато

розробок, серед яких є роботи відомих вчених: І. Н. Романенка, А. Ф. Чайковського, М. І. Нижнього, О. А. Бугуцького, А. М. Онищенко [1–12]. Праці з історії дослідження питань організації та оплати праці в Україні належать П. Т. Саблуку [13].

Завданням даної статті є висвітлення процесу розробки методологічних положень по організації і оплати праці сільськогосподарських підприємств в Україні та ролі наукових праць І. Н. Романенка в дослідженнях з даної проблеми.

У середині ХХ століття в Україні відбулося перетворення дрібних селянських господарств на колективні. Це висунуло ряд проблем, яких до того часу не знала практика. Серед них одне з найважливіших місць належало питанням організації і оплати праці працівників колективних господарств. Важливо було знайти методи і форми розподілу доходів, що правильно визначали б частку кожного працівника в фонді особистого споживання, підвищували б їх матеріальну зацікавленість у розвитку господарства.

Дослідженням з проблем підвищення продуктивності, вдосконалення організації, нормування і оплати праці в сільському господарстві займалися працівники Українського науково-дослідного інституту економіки і організації сільського господарства (тепер Інститут аграрної економіки УААН). Інститут є науковим центром з розробки економічних основ формування і здійснення аграрної політики в Україні, актуальних проблем теорії і практики розвитку АПК.

Суттєвими результатами з дослідження даної проблеми відзначились І. Н. Романенко, А. Ф. Чайковський, М. І. Нижній, О. А. Бугуцький, А. М. Онищенко. Були розроблені рекомендації і методика по застосуванню грошової оплати праці, системи оплати праці від валового доходу, представлені пропозиції щодо методології побудови балансу трудових ресурсів і методичні матеріали по аналізу їх використання та визначення продуктивності і сукупних затрат праці [13].

У своїх роботах з організації і оплати праці Ілля Никанорович Романенко висвітлював форми оплати праці, що існували у колгоспах України, та роль трудодня у сільськогосподарському виробництві. Велику увагу він приділяв не тільки теоретичним, а і практичним питанням запровадження в сільськогосподарських артілях грошової оплати праці. Вигідність і прогресивність цієї форми оплати праці в наукових роботах вченого обґрунтовується на прикладах з життя колгоспів, даються поради щодо практичного застосування грошової оплати, як підготувати та здійснити перехід від трудодня до грошової оплати [1–12].

І. Н. Романенко наголошував, що серед факторів, які впливають на підвищення продуктивності праці, важливе місце займає принцип матеріальної зацікавленості працівників у результатах громадського виробництва, який здійснюється через оплату праці. Тому удосконаленню форм оплати праці в сільськогосподарському виробництві необхідно постійно приділяти виключну увагу [9].

Новою найпрогресивнішою формою оплати праці в колгоспах у 50-х роках ХХ століття була гарантована грошова оплата без нарахування трудоднів, або заробітна плата, яка зародилася в колгоспах на початку 50-х років і до кінця 50-х років ХХ століття набула широкого розповсюдження. На той момент ця форма оплати застосовувалася більше ніж в 1000 колгоспах України.

Для успішного розвитку сільського господарства потрібно використовувати всі шляхи і джерела підвищення продуктивності праці. Тобто застосування правильної системи ведення господарства, забезпечення високої концентрації і спеціалізації виробництва, механізація та електрифікація виробничих процесів, правильна організація і оплата праці при постійному дотриманні принципу матеріальної зацікавленості працівників у розвитку виробництва. В свою чергу матеріальна зацікавленість працівників задовольняється через оплату праці. Рівень оплати праці пов'язаний з її продуктивністю. Цей зв'язок має об'єктивний характер, який диктується

законами економічного розвитку. Він проявляється і в колгоспному виробництві.

Ілля Никанорович в своїх роботах писав, що застосовуючи той чи інший порядок оплати праці, завжди потрібно дбати про переважаюче зростання її продуктивності, порівняно з оплатою. Тільки за таких умов можливе правильне ведення громадського господарства, його розвиток і зміцнення. У свою чергу колгоспники в цьому зацікавлені, адже це єдиний шлях до зростання їх матеріального добробуту і культурного рівня [2].

Однією з важливих особливостей оплати праці в колгоспах є те, що в цій категорії господарств момент виконання робіт віддалений від моменту їх оплати. Зважаючи на це, у колгоспів виникла потреба спочатку обліковувати працю, а після визначення господарських результатів діяльності оплачувати її. Існувало багато методів обліку праці і розподілу доходів. Наприклад, розподіл доходів за їдоками, а не за кількістю і якістю праці колгоспників, що приводило до підриву матеріальної зацікавленості колгоспників у результатах своєї праці, до різкого зниження її продуктивності і в результаті до зниження доходів колективних господарств.

Як бачимо, існувала проблема правильної оплати праці. Практика колгоспного руху щодо цього розвивалася переважно в двох напрямках: застосування грошової оцінки праці, встановлюючи твердо фіксовану заробітну плату, і облік праці в трудоднях з наступною оплатою її при розподілі наслідків господарювання наприкінці року.

Грошова оцінка праці є найбільш точною і гнучкою, але наприкінці першої половини ХХ століття вона не могла ще знайти широке застосування в колгоспах. Сільськогосподарські артїлі, через недостатність необхідних внутрішніх матеріальних і грошових надходжень і досвіду керівництва великим господарством, застосовуючи грошову оцінку оплати праці, як правило, зазнавали невдач: низька товарність не забезпечувала сталих джерел грошових доходів. Унаслідок цього наприкінці року нерідко виявлялося так, що наявні кошти для оплати праці були набагато меншими за фактично нараховану

колгоспникам заробітну плату. Це вносило дезорганізацію в роботу і не сприяло зміцненню громадського господарства і трудової дисципліни колгоспників [3].

Тому в умовах мало розвинутого громадського господарства колгоспи змушені були відмовитись від грошової оцінки праці і ввести трудовдень. Це обумовлювалося і тим, що тривалий час оплата праці здійснювалася у натуральному вигляді. Так, ще у 1937 році в Україні вартість продуктів в особистих доходах колгоспників від громадського господарства становила 80%, у 1940 році – 67%.

Трудовдень міцно увійшов у виробниче життя колгоспів. Ним визначалася участь колгоспника в загальній праці і відповідна частка його в доходах колгоспу, яка йде на особисте споживання колгоспників. Облік праці колгоспників у трудовднях і розподіл за ними доходів розвивались і постійно удосконалювались, але вони все ж відповідали тільки певному етапу розвитку колгоспів. На той час трудовдень дозволяв найбільш доцільно розподіляти доходи за кількістю і якістю затраченої праці, ставити оплату праці членів артїлі в залежність від кінцевих результатів колективного господарювання.

Але системі обліку і оплати праці за допомогою трудовдня властиві серйозні недоліки. Розподіл доходів у колгоспах передбачає остаточну оцінку і оплату трудовдня лише наприкінці року, після визначення результатів господарювання. Праця також оплачувалася переважно продуктами, які надходили в основному наприкінці року. І тоді, коли колгоспи стали великими механізованими і високотоварними підприємствами, здатними гарантувати колгоспнику його оплату праці в повній сумі нарахованого заробітку, у структурі оплати трудовдня відбулися серйозні зміни. Питома вага його грошової оплати в значній частині колгоспів України почала перевищувати 70-90%. У цих господарствах його члени основний заробіток одержували не продуктами, а в грошовій формі і не наприкінці року, а щомісячно у вигляді авансів.

У високорозвинених господарствах майже всі сторони економічного життя стали підпадати під контроль карбованця, тільки працю продовжували обліковувати трудовим. Наявність трудового дня в таких господарствах вже не викликала необхідності, і тому він не сприяв зростанню і зміцненню громадського господарства.

У нових умовах колгоспного виробництва виникла потреба заміни трудового дня іншою, більш прогресивною формою обліку і оцінки праці. Найбільш раціонально облік праці вести у фактично відпрацьованих годинах, а її оцінку провадити в грошах, встановивши оплату праці колгоспників у вигляді заробітної плати.

У розроблених Міністерством сільського господарства УРСР за участю наукових працівників Українського науково-дослідного інституту економіки і організації сільського господарства рекомендаціях по оплаті праці в колгоспах була запропонована система розрахунків, яка дозволила оплачувати працю з максимальним урахуванням виробничих успіхів і результатів господарювання колгоспу в цілому [14]. Рекомендована методика надала можливість здійснювати господарський розрахунок у всіх колгоспах, незалежно від рівня їх економічного розвитку і прийнятої в них форми оплати праці.

З вище викладеного можемо зробити висновок про те, що в середині ХХ століття сільськогосподарські підприємства України потребували введення нових форм організації, нормування і оплати праці. Працівники Українського науково-дослідного інституту економіки і організації сільського господарства (тепер Інститут аграрної економіки УААН) провели широке коло досліджень, враховуючи особливості рівня економічного розвитку і прийнятої форми оплати праці кожного сільськогосподарського підприємства. Значний внесок в дослідження даної проблеми зробив І. Н. Романенко. Завдяки проведеній роботі, застосування грошової оплати дало значні позитивні наслідки: зменшились затрати на виробництво одиниці продукції, зросла продуктивність праці, збільшились суми грошової виручки, що відкрило нові можливості для подальшого зміцнення господарства.

Список використаної літератури

1. *Романенко І. Н.* Грошова оплата праці в колгоспах / Романенко І. Н., Нижній М. І. ; Український НДІ економіки і організації сіл. госп-ва. – К. : Держсільгоспвид-во УРСР, 1959. – 82 с.
2. *Романенко І. Н.* Нові форми оплати праці в колгоспах і їх вплив на піднесення громадського господарства / Романенко І. Н. ; Т-во для поширення політ. і наук. знань УРСР, Український НДІ економіки і організації сіл. госп-ва. – К., 1959. – 51 с.
3. *Романенко І. Н.* Итоги и основные направления исследований по организации, нормированию и оплате труда в колхозах и совхозах УССР / Романенко И. Н. // Организация, нормирование и оплата труда в колхозах и совхозах (материалы совещания) / ред. кол. : И. Н. Романенко (отв. ред.) и др. – К. : Урожай, 1966. – С. 3–28.
4. *Романенко І. Н.* Затрати праці в колгоспному тваринництві та шляхи їх зниження / Романенко І. Н. // Шляхи зниження затрат праці на виробництво одиниці сільськогосподарської продукції. – К., 1956. – С. 33–60.
5. *Романенко І. Н.* Затрати праці на виробництво продукції тваринництва в колгоспах та шляхи її зниження / Романенко І. Н. // Матеріали семінару голів колгоспів Вінницької області. – Вінниця, 1956. – С. 33–49.
6. *Романенко І. Н.* Удосконалення форм оплати праці і його вплив на піднесення колгоспного виробництва / Романенко І. Н. // Продуктивність праці і нові форми її оплати в колгоспах. – К., 1956. – С. 28–41.
7. *Романенко І. Н.* Затрати праці на виробництво продукції тваринництва в колгоспах та радгоспах та шляхи їх зниження / Романенко І. Н., Онищенко А. М. // Знижувати затрати праці в колгоспах. – К., 1956. – С. 30–48.
8. *Романенко І. Н.* Затраты труда на производство продукции животноводства и пути их снижения / Романенко И. Н., Онищенко А. М. // Пути снижения затрат труда в сельском хозяйстве. – М., 1956. – С. 120–146.
9. *Романенко І. Н.* Грошова оплата праці та її вплив на підвищення продуктивності праці / Романенко І. Н. // Підвищення продуктивності праці в колгоспах Радомишльського району / ред. кол. : І. Н. Романенко та ін. – К. : Київське обл. кн.-газетне вид-во, 1959. – С. 5–17.
10. *Романенко І. Н.* Грошова оплата праці в колгоспах / Романенко І. Н., Нижній М. І. // За повний достаток продуктів тваринництва. – К., 1960. – С. 170–182.
11. *Романенко І. Н.* Заробітна плата в колгоспі / Романенко І. Н., Нижній М. І. // Вісн. с.-г. науки. – 1958. – № 6. – С. 3–13.
12. *Романенко І. Н.* Нові форми оплати праці в колгоспах та їх вплив на підвищення її продуктивності / Романенко І. Н. // Вісн. с.-г. науки. – 1959. – № 2. – С. 14–26.
13. *Саблук П. Т.* Аграрна економіка і політика в Україні: підсумки минулого та погляд в майбутнє : наук.-попул. нариси у трьох томах / Саблук П. Т. – К. : ІАЕ, 2001.- Т. 1. Економіка періоду диктатури влади. – 432 с.

14. *Рекомендации* по оплате труда в колхозах Украинской ССР : пер. с укр. / ред. И. И. Оржеховская и др. ; М-во сел. хоз-ва Украинской ССР ; Украинский науч.-исслед. ин-т экономики и организации сел. хоз-ва им. А. Г. Шлихтера. – К. : Урожай, 1977. – 376 с..